

УДК 351.84(569.4)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.1.11>

РЕАЛІЗАЦІЯ ВЕТЕРАНСЬКОЇ ПОЛІТИКИ: ДОСВІД ІЗРАЇЛЯ

Чернобук В.В.,*старший викладач кафедри теорії держави та права,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ
ORCID: 0009-0003-0249-5051*

Чернобук В.В. Реалізація ветеранської політики: досвід Ізраїля.

У статті розкрито особливості реалізації ветеранської політики в Ізраїлі в умовах тривалих збройних конфліктів і постійних безпекових викликів, що суттєво впливають на формування державних підходів до підтримки осіб з військовим досвідом. Ветеранська політика розглядається як комплексний та системний напрям публічної політики, спрямований на забезпечення соціального захисту ветеранів, організацію медичної та психологічної реабілітації, а також створення передумов для їх успішної соціально-економічної реінтеграції у цивільне життя. Проаналізовано теоретико-правові засади ветеранської політики, історичні передумови її становлення в Ізраїлі та особливості еволюції державних механізмів підтримки ветеранів. Окрему увагу приділено інституційній системі забезпечення прав ветеранів, зокрема діяльності Міністерства оборони Ізраїлю та Департаменту реабілітації, які відіграють ключову роль у реалізації програм медичного забезпечення, психологічної допомоги, соціального супроводу та професійної адаптації. Значне місце у статті відведено проблематиці психологічної реінтеграції ветеранів, зокрема державним підходам до подолання наслідків посттравматичних стресових розладів, які є одним із найбільш поширених викликів після завершення військової служби. Проаналізовано систему психологічної допомоги ветеранам в Ізраїлі, що поєднує медичні, соціальні та реабілітаційні компоненти. Окрему увагу приділено основним інструментам психологічної підтримки, механізмам міжвідомчої координації між органами державної влади та спеціалізованими службами, а також практикам раннього виявлення психоемоційних порушень серед осіб, які повертаються до цивільного життя. На основі порівняльного аналізу ізраїльського та українського досвіду окреслено ключові напрями адаптації ізраїльських практик у сфері ветеранської політики з метою її вдосконалення в Україні в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення. Зроблено висновок, що ізраїльська модель характеризується послідовністю, інституційною узгодженістю та довгостроковим підходом до підтримки ветеранів і може слугувати ефективним орієнтиром для формування сучасної ветеранської політики України.

Ключові слова: Ветеран, реабілітація, реалізація, адаптація, реінтеграція, Ізраїль.

Chernubuk V.V. Implementation of veteran policy: the experience of Israel.

The article reveals the features of the implementation of veteran policy in Israel in the context of prolonged armed conflicts and constant security challenges, which significantly influence the formation of state approaches to supporting individuals with military experience. Veteran policy is considered as a comprehensive and systematic direction of public policy, aimed at ensuring social protection for veterans, organizing medical and psychological rehabilitation, as well as creating conditions for their successful socio-economic reintegration into civilian life. The theoretical and legal foundations of veteran policy, the historical prerequisites for its formation in Israel, and the peculiarities of the evolution of state mechanisms for supporting veterans have been analyzed. Particular attention is paid to the institutional system for ensuring veterans' rights, in particular the activities of the Ministry of Defense of Israel and the Rehabilitation Department, which play a key role in implementing programs for medical care, psychological assistance, social support, and professional adaptation. A significant part of the article is dedicated to the issue of psychological reintegration of veterans, particularly state approaches to overcoming the consequences of post-traumatic stress disorders, which are one of the most common challenges after completing military service. The system of psychological assistance to veterans in Israel, which combines medical, social, and rehabilitation components, is analyzed. Special attention is paid to the main tools of psychological support, mechanisms of interagency coordination between government authorities and specialized services, as well as practices for the early detection of psycho-emotional disorders among individuals returning to civilian life. Based on a comparative analysis of Israeli and Ukrainian experience, the key areas for adapting Israeli practices in the field of veteran policy have been outlined with the aim of improving it in Ukraine under martial law and during post-war recovery. It is concluded that the Israeli model is characterized by consistency, institutional

coherence, and a long-term approach to supporting veterans and can serve as an effective benchmark for the formation of a modern veteran policy in Ukraine.

Key words: Veteran, rehabilitation, implementation, adaptation, reintegration, Israel.

Постановка проблеми. Тривалі збройні конфлікти зумовлюють зростання кількості осіб із військовим досвідом та актуалізують потребу їх комплексної підтримки після завершення служби. У таких умовах ветеранська політика набуває стратегічного значення як складова національної безпеки та соціальної стабільності, а неефективність механізмів реабілітації й реінтеграції може призводити до посилення соціальної напруги.

Для України в умовах збройної агресії особливо важливим є вивчення зарубіжного досвіду держав із системною ветеранською політикою, зокрема Ізраїля, багаторічна практика якого дозволяє виокремити ефективні інструменти соціальної, медичної та психологічної реінтеграції ветеранів та оцінити можливості їх адаптації до українських реалій.

Мета дослідження: комплексний аналіз особливостей формування та реалізації ветеранської політики в Ізраїлі, зокрема механізмів соціального захисту, медичної та психологічної реабілітації, професійної адаптації та інтеграції ветеранів у цивільне життя, а також визначення можливостей використання ізраїльського досвіду для вдосконалення ветеранської політики в Україні.

Стан опрацювання проблематики. Реалізація ветеранської політики в умовах збройних конфліктів є об'єктом міждисциплінарного наукового аналізу в межах публічного управління, соціальної політики, права соціального забезпечення та військової психології. Водночас у науковій літературі вона тривалий час розглядалася фрагментарно – через дослідження окремих аспектів підтримки осіб з військовим досвідом, що зумовило відсутність цілісного бачення ветеранської політики як системи державного управління, спрямованої на реінтеграцію ветеранів у цивільне життя.

У вітчизняних дослідженнях значна увага приділяється психологічним аспектам реабілітації ветеранів війни. Зокрема, у праці О. Вдовіченко та ін. проаналізовано ізраїльський досвід психологічної реабілітації та психосоціального супроводу ветеранів, зокрема механізми подолання пост-травматичних стресових розладів і функціонування системи довготривалої підтримки [1]. Подібні питання розглядаються і в дослідженнях В.І. Осьодла та О.Ф. Хміляра, присвячених організації психологічної допомоги військовослужбовцям у системі Армії оборони Ізраїлю [4]. Водночас зазначені роботи зосереджені переважно на психологічній складовій, без комплексного аналізу реалізації ветеранської політики.

Окремі аспекти ізраїльського досвіду висвітлено у праці Гбур З.В., де проаналізовано принципи діяльності Армії оборони Ізраїлю та можливості їх імплементації в Україні [2]. Правові засади соціального забезпечення військовослужбовців держави Ізраїль досліджено у праці Дячка Д.І., присвяченій аналізу соціальних гарантій і реабілітаційних механізмів підтримки [3]. Інституційно-правові аспекти захисту прав військовослужбовців і ветеранів розглянуто у дослідженні Чернубука В.В., присвяченому правовому статусу Військового омбудсмана в Україні [5].

Таким чином, наявні дослідження здебільшого зосереджені на окремих складових ветеранської політики, тоді як її реалізація в Ізраїлі як комплексної системи публічного управління, що поєднує правові, інституційні, соціальні та психологічні механізми підтримки ветеранів, залишається недостатньо дослідженою. Це зумовлює актуальність подальшого наукового аналізу ізраїльського досвіду та можливостей його адаптації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ветеранська політика в сучасних державах розглядається як комплексний напрям публічної політики, що охоплює систему правових, організаційних, соціально-економічних і психологічних заходів, спрямованих на забезпечення прав, свобод та законних інтересів осіб, які проходили військову службу та брали участь у бойових діях. Її формування зумовлене об'єктивною необхідністю компенсувати ризики та втрати, пов'язані з виконанням військового обов'язку, а також створити умови для повноцінної інтеграції ветеранів у цивільне життя.

З позицій теорії публічного управління ветеранська політика є міжсекторальною за своєю природою, оскільки реалізується на перетині соціальної, оборонної, медичної, освітньої та економічної політики держави. Такий міждисциплінарний характер обумовлює потребу у скоординованій діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інститутів громадянського суспільства та приватного сектору. Відсутність системного підходу у цій сфері, як свідчить практика багатьох держав, призводить до фрагментарності заходів підтримки ветеранів та зниження ефективності державних програм.

Правову основу ветеранської політики становлять норми національного законодавства, а також міжнародні стандарти у сфері прав людини та соціального захисту. Хоча на універсальному рівні

відсутні спеціалізовані міжнародні договори, присвячені виключно правам ветеранів, відповідні гарантії впливають із положень міжнародного гуманітарного права, актів Міжнародної організації праці, а також документів ООН, що стосуються соціального забезпечення, охорони здоров'я та реабілітації осіб, які зазнали наслідків збройних конфліктів.

У науковій літературі ветеранська політика все частіше розглядається не лише як механізм соціального захисту, а як інструмент довгострокової стабілізації суспільства. Ефективна система підтримки ветеранів сприяє зменшенню соціальної напруги, запобігає маргіналізації осіб із бойовим досвідом та формує позитивний образ держави як відповідального суб'єкта, що виконує свої зобов'язання перед захисниками.

Формування ветеранської політики в Ізраїлі має глибоке історичне підґрунтя та нерозривно пов'язане з особливостями становлення ізраїльської державності. Від моменту проголошення незалежності у 1948 році Ізраїль перебуває в умовах постійних безпекових викликів, що зумовило високий рівень милітаризації суспільства та залучення значної частини населення до військової служби. Загальнообов'язкова служба в Армії оборони Ізраїлю (IDF) стала не лише інструментом забезпечення обороноздатності, а й важливим соціальним інститутом.

Перші елементи системної підтримки ветеранів були сформовані ще у перші роки існування держави та мали переважно компенсаторний характер. Основна увага приділялася пораненим військовослужбовцям та особам з інвалідністю, отриманою внаслідок бойових дій. У 1950-х роках було закладено правові та інституційні основи діяльності реабілітаційних органів при Міністерстві оборони, що згодом трансформувалися у розгалужену систему соціального супроводу ветеранів.

Подальший розвиток ветеранської політики відбувався хвилеподібно, у тісному зв'язку з масштабними воєнними конфліктами, зокрема Шестиденною війною 1967 року, Війною Судного дня 1973 року та наступними воєнними операціями. Кожен новий етап збройного протистояння виявляв потребу у розширенні спектра послуг для ветеранів, включаючи не лише фізичну, а й психологічну реабілітацію [2].

Особливе значення для еволюції ветеранської політики мало усвідомлення наслідків посттравматичних стресових розладів серед військовослужбовців. Починаючи з 1980–1990-х років, Ізраїль поступово інтегрувала психосоціальну підтримку у загальну систему реабілітації ветеранів, визнаючи психологічні травми рівнозначними фізичним ушкодженням. Це стало важливим кроком у формуванні сучасної моделі ветеранської політики, орієнтованої на довгострокову адаптацію.

Таким чином, історичний розвиток ветеранської політики в Ізраїлі свідчить про її поступовий перехід від вузько спрямованих компенсаційних механізмів до комплексної системи підтримки, що охоплює соціальні, медичні, економічні та психологічні аспекти життя ветеранів.

Реалізація ветеранської політики в Ізраїлі ґрунтується на чітко вибудованій інституційній системі, центральне місце в якій посідають органи виконавчої влади, спеціалізовані державні установи та громадські організації ветеранів. Така модель дозволяє забезпечити безперервність підтримки осіб із військовим досвідом на всіх етапах – від моменту отримання поранення або завершення служби до повної інтеграції у цивільне життя.

Координуючу роль у сфері ветеранської політики відіграє Міністерство оборони Ізраїлю, у структурі якого функціонує спеціалізований Департамент реабілітації (Department of Rehabilitation). Саме цей орган відповідає за реалізацію державних програм підтримки ветеранів, зокрема осіб з інвалідністю внаслідок війни, поранених військовослужбовців та осіб, які зазнали психологічних травм під час проходження служби.

За офіційними даними Міністерства оборони Ізраїлю, станом на початок 2024 року на обліку Департаменту реабілітації перебувало понад 60 тисяч ветеранів з інвалідністю, з яких значна частка має складні поєднані фізичні та психологічні порушення. З початком ескалації безпекової ситуації у 2023–2024 роках прогнозується подальше зростання кількості осіб, які потребуватимуть тривалої реабілітаційної підтримки, що зумовлює необхідність постійного удосконалення інституційних механізмів.

За даними Міністерства оборони Ізраїлю, служба реабілітації нині опікується десятками тисяч ветеранів або поранених військовослужбовців, які отримали травми під час служби або під час війни; станом на кінець 2025 року ця кількість становила близько 82 400 осіб – включно з тими, хто лікується або проходить реабілітацію через поранення, отримані у різні періоди, включно з війною після 7 жовтня 2023 року. Приблизно 58 % з них мають труднощі з психічним здоров'ям або ПТСР, що вказує на значну потребу саме психологічної підтримки серед ветеранів Ізраїлю [1].

Міністерство оборони прогнозує, що до 2030 року кількість ветеранів та поранених бійців, що перебувають на обліку та отримують реабілітаційну допомогу, може сягати близько 100 000 осіб. При цьому значна частина цих ветеранів матиме проблеми з психічним здоров'ям, що підкреслює важливість подолання психологічних наслідків служби [2].

Раніші дані також свідчили, що понад 70 000 поранених та інвалідів армії (IDF) вже проходили лікування або реабілітацію у відповідних службах Міністерства оборони, і ця кількість постійно зростає щомісяця.

Серед поранених ветеранів Ізраїлю приблизно 9 % – жінки, що приблизно відповідає співвідношенню за даними 2025–2026 років, а значна частина поранених – резервісти або службовці у віці понад 40 років [2].

Важливим елементом ізраїльської моделі є інтеграція державних та недержавних суб'єктів у процес реалізації ветеранської політики. Громадські організації ветеранів, зокрема ветеранські асоціації та фонди, виконують функції соціального супроводу, правової допомоги та представництва інтересів ветеранів у взаємодії з органами влади. Така співпраця дозволяє враховувати реальні потреби ветеранів та забезпечувати зворотний зв'язок у процесі формування державних рішень.

Соціально-економічна та медична підтримка ветеранів в Ізраїлі реалізується на основі принципу індивідуального підходу, що передбачає врахування характеру поранень, рівня втрати працездатності, психологічного стану та соціальних обставин конкретної особи. Такий підхід дозволяє уникнути універсалізації допомоги та підвищити ефективність державних програм [3].

Одним із ключових напрямів ветеранської політики є медична та психологічна реабілітація. Ветерани мають доступ до спеціалізованих медичних центрів, реабілітаційних клінік та програм довготривалої психологічної підтримки. Особлива увага приділяється лікуванню посттравматичних стресових розладів, які визнаються серйозним наслідком військової служби нарівні з фізичними ушкодженнями. За даними ізраїльських аналітичних звітів, близько 20–25 % ветеранів, які брали участь у бойових діях, потребують різних форм психологічної допомоги [4].

Не менш важливим напрямом є забезпечення економічної самостійності ветеранів. Держава реалізує програми професійної перепідготовки, підтримки здобуття вищої освіти та сприяння працевлаштуванню осіб із військовим досвідом. Ветерани мають можливість отримувати державні гранти на навчання, пільгові кредити для започаткування власної справи, а також користуватися спеціальними програмами адаптації на ринку праці.

Соціальний захист ветеранів також включає систему фінансових виплат і компенсацій, розмір яких залежить від ступеня втрати працездатності та соціального статусу особи. Така система поєднує елементи прямої матеріальної підтримки з активними інструментами соціальної інтеграції, що зменшує ризик залежності ветеранів від державної допомоги.

Важливою рисою ізраїльської ветеранської політики є її довгостроковий характер. Держава не обмежується короткостроковими заходами після завершення служби, а забезпечує постійний супровід ветеранів упродовж усього життя, адаптуючи обсяг і форми підтримки до змін у їхньому стані та соціальних потребах.

Одним із ключових викликів реалізації ветеранської політики в сучасних умовах є забезпечення належної психологічної реінтеграції осіб, які брали участь у бойових діях. В ізраїльській моделі ветеранської політики психологічна допомога розглядається як невід'ємний компонент системи реабілітації, що має довгостроковий характер і не обмежується лише періодом після завершення служби.

Посттравматичні стресові розлади (ПТСР) визнані в Ізраїлі серйозною соціальною та медичною проблемою, яка потребує системного державного реагування. За оцінками ізраїльських фахівців, від симптомів ПТСР у різних формах страждає значна частина ветеранів бойових дій, причому прояви психологічних розладів можуть виникати не одразу після травматичних подій, а через тривалий час. У зв'язку з цим держава запровадила механізми раннього виявлення психологічних порушень та безперервного психологічного супроводу ветеранів [1].

Психологічна реабілітація реалізується через мережу спеціалізованих центрів, які надають як індивідуальну, так і групову терапію. Важливою особливістю ізраїльського підходу є залучення міждисциплінарних команд, до складу яких входять психологи, психіатри, соціальні працівники та реабілітаційні фахівці. Такий підхід дозволяє враховувати не лише клінічні прояви ПТСР, а й соціальні чинники, що впливають на процес адаптації ветеранів [1].

Окрему увагу приділено роботі з сім'ями ветеранів, оскільки психологічні наслідки війни нерідко позначаються на сімейних відносинах та соціальному функціонуванні. Програми сімейного консультування та підтримки сприяють зниженню рівня соціальної ізоляції ветеранів і створюють сприятливі умови для їхньої реінтеграції у цивільне життя.

Порівняльний аналіз ізраїльського та українського досвіду реалізації ветеранської політики дозволяє виявити як спільні риси, зумовлені умовами збройного протистояння, так і суттєві відмінності, пов'язані з інституційною спроможністю держав та історичними особливостями їх розвитку. Обидві держави стикаються з проблемою масової демобілізації військовослужбовців і необхідністю забезпечення комплексної підтримки ветеранів, однак масштаби та темпи формування відповідних систем істотно різняться.

Ізраїльська модель характеризується високим рівнем інституційної стабільності та наступності політики, що забезпечується багаторічним досвідом функціонування спеціалізованих органів у сфері реабілітації ветеранів [4]. В Україні ж система ветеранської політики перебуває на етапі активного становлення, що супроводжується фрагментарністю нормативно-правового регулювання та недостатньою координацією між суб'єктами публічного управління [5].

Суттєвою відмінністю є підхід до психологічної реабілітації. В Ізраїлі питання психічного здоров'я ветеранів інтегроване у загальну систему соціального захисту та не має стигматизуючого характеру, тоді як в Україні психологічна допомога ветеранам лише поступово набуває системності та потребує подальшого розвитку інституційних механізмів [5].

Водночас українська модель має потенціал для адаптації окремих елементів ізраїльського досвіду, зокрема у частині довгострокового соціального супроводу ветеранів, розвитку програм професійної реінтеграції та активного залучення громадянського суспільства до реалізації ветеранської політики. Застосування таких підходів може сприяти підвищенню ефективності державних програм та забезпеченню соціальної стабільності у післявоєнний період.

Висновки. Отже, ветеранська політика є одним із ключових напрямів публічної політики держав, що перебувають в умовах тривалих воєнних загроз. Досвід Ізраїля засвідчує, що її ефективна реалізація ґрунтується на поєднанні чіткої інституційної організації, стабільного нормативно-правового регулювання та довгострокової орієнтації на реінтеграцію ветеранів у цивільне життя. Встановлено, що ізраїльська модель ветеранської політики сформувалася під впливом постійних безпекових викликів і загальнообов'язкової військової служби, що зумовило створення комплексної системи підтримки ветеранів, яка охоплює матеріальне забезпечення, медичну, психологічну та соціально-економічну реабілітацію. Ключову роль у реалізації ветеранської політики відіграють Міністерство оборони та Департамент реабілітації, діяльність яких забезпечує безперервність державної підтримки та можливість індивідуального підходу до потреб ветеранів. Особливе місце в ізраїльській моделі посідає психологічна реінтеграція, зокрема подолання наслідків посттравматичних стресових розладів. Порівняльний аналіз ізраїльського та українського досвіду свідчить про доцільність адаптації окремих елементів ізраїльського підходу в Україні, зокрема розвитку системи психологічної реабілітації, довгострокового соціального супроводу ветеранів та посилення міжвідомчої координації. Запровадження цих підходів з урахуванням національних особливостей може сприяти формуванню ефективної системи підтримки ветеранів і забезпеченню суспільної стабільності у післявоєнний період.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Психологічна реабілітація і супровід ветеранів війни: досвід ізраїлю / О. Вдовіченко та ін. *Zeszyty naukowe wyższej szkoły technicznej w katowicach*. 2023. № 16. С. 107–118. URL: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-53789d43-dfe0442a-abea-cb1668e3dac5>.
2. Гбур З.В. Принципи роботи армії оборони Ізраїлю та їх імплементація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 7. DOI: 10.32702/2307-2156-2021.7.1.
3. Дячок Д.І. Особливості соціального забезпечення військовослужбовців держави Ізраїль. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2024 Вип. 84 Т. 2. с. 94-99. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.2.11>.
4. Осьодло В.І., Хміляр О.Ф. Психологічна допомога військовослужбовцям: досвід армії Ізраїлю. *Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю*. Київ. 2016. С. 80-83.
5. Чернобук В.В. Правовий статус Військового омбудсмена в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство*. №6, 2025 с. 245-249. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.06.1.35>.
6. Чепік-Трегубенко О.С., Чернобук В.В. Теоретико-прикладні аспекти застосування медіації в умовах воєнного стану в Україні (на прикладі сімейної медіації). *Аналітично-порівняльне правознавство*. №3, 2025. с. 61-66. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.8>.

Дата першого надходження рукопису до видання: 3.03.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026